

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ РОЗВІДКИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Албул С.В. До питання визначення правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ.

Анотація: Розглянуто поняття та основні ознаки правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ. Автор, на підставі аналізу існуючих точок зору, світової практики боротьби зі злочинністю, виказує особисте ставлення до означеного питання та надає конкретні пропозиції щодо становлення правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ в Україні.

Ключові слова: документи оперативного прикриття; органи внутрішніх справ; оперативно-розшукова діяльність; правоохоронна розвідка; розвідувальні заходи.

Албул С.В. К вопросу определения правоохранительной разведки органов внутренних дел

Аннотация: Рассмотрено понятие и основные признаки правоохранительной разведки органов внутренних дел. Автор, на основании анализа существующих точек зрения, мировой практики борьбы с преступностью, выражает личное отношение к указанному вопросу и вносит конкретные предложения относительно становления правоохранительной разведки органов внутренних дел в Украине.

Ключевые слова: документы оперативного прикрытия; органы внутренних дел; оперативно-розыскная деятельность; правоохранительная разведка; разведывательные мероприятия.

Albul S.V. To the question of determination of law-enforcement secret service of organs of internal affairs.

Summary: A concept and basic signs of law-enforcement secret service of organs of internal affairs is considered. An author, on the basis of analysis of existent points of view, world practice of fight against criminality, expresses the personal attitude toward the indicated question and makes concrete suggestions in relation to becoming of law-enforcement secret service of organs of internal affairs in Ukraine.

Keywords: documents of operative protection; organs of internal affairs; operative-search activity; law-enforcement secret service; reconnaissance measures.

Сучасна криміногенна ситуація в Україні – якісно новий феномен як за масштабами злочинних проявів, так і за ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства, права і свободи громадян. За останні роки відбулася трансформація організованої злочинності в нашій країні, зросла кількість організованих злочинних формувань, які мають сувору ієрархічну структуру, використовують новітні технічні засоби забезпечення протиправної діяльності, протидії правоохоронним органам. Організовані злочинні угруповання перетворились на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців

різних рівнів. Криміногенна ситуація ускладнюється й злочинними проявами радикально налаштованих екстремістських організацій.

Саме ослаблення державного контролю за ситуацією в країні дає можливість криміналітету задавати тон, диктувати свої правила поведінки, ідеологію, субкультуру, лобювати вигідні їй правові, організаційні і тактичні рішення легітимної влади, здійснювати активну протидію правоохоронним структурам [5]. Для організації злочинної діяльності вони оперують значними грошовими ресурсами, які, зокрема, використовуються для підкупу державних службовців, працівників правоохоронних органів, залучення фахівців різних галузей для створення ефективних механізмів, технологій, способів та схем вчинення злочинів тощо.

Ефективна протидія злочинам особливо її організованим формам, за нашим переконанням, неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо [6]. У зв'язку з цим органи внутрішніх справ стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування організованих злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, рольової участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання, руху тіньових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або навпаки предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо [8, с. 67]. Організація протидії їх злочинній діяльності вимагає добування, аналітичної обробки та використання оперативно-розшукової інформації, одержаної у тому числі у із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, з метою своєчасного запобігання, виявлення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України [10, с. 76]. Це потребує від оперативних підрозділів органів внутрішніх справ активного використання, в рамках чинного законодавства, негласних методів оперативно-розшукової діяльності та специфічних засобів отримання оперативної інформації, документування

фактів протиправної діяльності тощо, одним з яких є правоохоронна розвідка органів внутрішніх справ. Сучасна оперативно-розшукова діяльність спрямована на розвиток нових форм і методів як протидії злочинності загалом, так і отримання оперативно-розшукової інформації, щоб знайти їм місце в категоріальному апараті теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, надати їм певних характеристик, з'ясувати їх правову природу. Практику, у першу чергу, турбують прикладні аспекти оперативно-розшукової діяльності, що підвищують її ефективність у боротьбі з конкретними проявами організованої злочинності в сьогоднішніх неординарних умовах розвитку.

Окремими проблемами організації і тактики правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ займалися І.Г. Басецький, В.Г. Бобров, А.С. Вандишев, М.П. Водько, А.Ф. Волинський, Д.В. Гребельський, І.Г. Гричанін, Л.М. Калинкович, В.А. Лукашов, В.С. Овчинський, В.Г. Самойлов, В.А. Самохін, В.В. Сергєєв та ін. Психологічні аспекти цієї діяльності досліджували В.А. Черепанов, Ю.В. Чуфаровський та ін. У сучасних роботах вітчизняних вчених, таких як М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, Г.М. Бірюков, О.Ю. Бусол, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, В.М. Євдокимов, І.П. Козаченко, І.М. Колошко, Я.Ю. Кондратьєв, В.В. Крутов, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, М.М. Перепелиця, Е.В. Рижков, М.Б. Саакян, І.В. Сервецький, В.Є. Тарасенко, І.Р. Шинкаренко, О.Г. Цветков, В.М. Цимбалюк розглядалися тільки окремі аспекти організації і тактики правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ для вирішення часткових задач оперативно-розшукової діяльності. Ситуація актуалізується й тим, що сьогодні, у зв'язку з набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, в умовах формування нової парадигми оперативно-розшукової діяльності, необхідністю наукового обґрунтування положень проекту Концепції реформування правоохоронних органів, розробленого Комітетом з питань реформування правоохоронних органів Ради національної безпеки і оборони України, утвореного відповідно до Указу Президента України від 6 квітня 2012 р. № 252/2012, багато питань потребує

нових ґрунтовних наукових досліджень. На сьогодні в теорії ОРД немає єдності у визнанні правоохоронної розвідки як системного елементу оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Відсутнє науково обґрунтоване поняття, функцій та визначення напрямів правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ. Правоохоронна розвідка органів внутрішніх справ не досліджувалася з точки зору предметної діяльності, синергетичного та ґносеологічного підходів.

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», що є базовим для формування напрямів оперативно-розшукової діяльності, передбачає, що «оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів» [2]. Цим Законом встановлено вичерпний перелік державних органів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність. На наш погляд, логіко-семантичний аналіз положень норм вказаного Закону, дає підстави стверджувати, що визначеним суб'єктам, зокрема оперативним підрозділам органів внутрішніх справ, надається право здійснювати, у тому числі й розвідувальні заходи на тактичному та стратегічному рівнях.

Правоохоронна розвідка являє собою системний елемент оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ та здійснюється шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у тому числі із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямованих на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам України від злочинності. Метою правоохоронної розвідки є своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам України від організованої злочинності, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу та політики. Завданнями правоохоронної розвідки вбачаються:

- добування, аналітична обробка та надання уповноваженим органам державної влади інформації про стан та можливий розвиток злочинності в державі для її використання в законодавчій, правоохоронній та виконавчій діяльності держави;
- сприяння здійсненню державної політики України з протидії організованій злочинності;
- протидія діяльності організованих злочинних угруповань, проникненню їх членів до органів державної влади та поширення їх впливу на процеси, що відбуваються в державі та суспільстві;
- запобігання реалізації реальних загроз національним інтересам з боку організованої злочинності, упередження явищ і чинників, що ними викликаються і створюють потенційну загрозу національним інтересам і національній безпеці України;
- розробка і реалізація заходів із нейтралізації та ліквідації організованих злочинних угруповань, створення необхідних умов для їх викриття іншими оперативно-розшуковими та кримінально-процесуальними засобами;
- участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, в тому числі з тероризмом та іншими формами екстремістської діяльності, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, торгівлею людьми, незаконною міграцією.

Детальне знання стратегічної ситуації, можливих сценаріїв її розвитку, виникнення загроз створюють передумови для визначення національних інтересів; розвитку необхідної політики внутрішньої безпеки; уточнення завдань правоохоронних органів; розробки загальної стратегії та необхідного плану дій. Успішна реалізація рішень цілком залежатиме від якості наданої інформації, яку може забезпечити саме компетентна правоохоронна розвідка. Допомагає в цьому концепція розвідувального циклу – процесу, під час якого інформацію здобувають, трансформують у відомості та передають розробникам стратегії для прийняття рішень. Зазвичай розвідувальний цикл

складається з п'яти етапів: планування, збір інформації, опрацювання отриманої інформації, підготовка звітів та їх аналіз і поширення [7, с. 6].

У правоохоронній діяльності США, Німеччини, Канади та багатьох інших зарубіжних країн уже багато років існує поняття поліцейської (правоохоронної) стратегічної розвідки, яка передбачає отримання, накопичення, систематизацію й аналіз численних та досить різноманітних відомостей про осіб, які підозрюються у причетності до організованої злочинності. На відміну від стратегічної основним завданням «тактичної» розвідки – це допомога у плануванні конкретних поліцейських операцій та встановлення джерел отримання доказів, які дозволили б провести арешт підозрюваного та довести його винність. Взагалі, американські правоохоронці вважають, що проаналізована інформація – це вже «розвідка» [7, с. 4; 9, с. 41-42; 11]. На теренах СНД термін «розвідка» стосовно правоохоронної діяльності вперше з'явився в нормативних документах МВС Російської Федерації в 1992 році для позначення особливої форми діяльності оперативно-розшукових підрозділів. Розвідка визначалася як розвідувальний пошук, технічна розвідка, комплексне вивчення матеріалів спостереження, а також аналіз повідомлень, публікацій та виступів у засобах масової інформації, статистичних даних, відомостей з автоматизованих інформаційних банків даних тощо. З 1997 року це поняття в нормативних документах МВС Російської Федерації дещо розширилося. Під розвідкою почали розуміти отримання нових (раніше невідомих) даних на основі комплексного аналізу оперативно-розшукової інформації [7, с. 4-5].

Взагалі, поняття «розвідки» по-різному розкривається у науковій та довідковій літературі. Так, тлумачні словники надають, наприклад, таку дефініцію: «розвідка – збір відомостей про супротивника, у мирний час – за допомогою агентів, шпигунів, карт, планів, статистичних даних тощо; у військовий час – за допомогою дезертирів, полонених [6; 7, с. 6]. Як зазначають фахівці, з точки зору філології основу терміну «розвідка» складає слово «відати», яке означає наявність знань про певний об'єкт [7, с. 7].

Серед багатьох визначень поняття «розвідки» найбільш поширеними є: особливе знання; вид організації; процес отримання знань. Слушним, на наш погляд, є визначення «розвідки», надане Д.Й. Никифорчуком, О.Ю. Бусол та Г.М. Бірюковим – «розвідкою називається діяльність уповноважених на те суб'єктів, що застосовують спеціальні засоби і методи з метою одержання інформації про задуми, плани і заходи супротивника, які потенційно або реально загрожують безпеці об'єктів захисту [7, с. 9]. Отже, на наш погляд, стосовно органів внутрішніх справ термін «правоохоронна розвідка» має застосовуватися у розумінні діяльності, як динамічний процес.

На сьогодні чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не містить визначеного переліку оперативно-розшукових заходів. Однак, в статті 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» закріплено, що суб'єкти ОРД мають право здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничав з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості (п. 8) та створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів (п. 16) [2]. Крім цього, стаття 13 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» закріплює, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання [3]. Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» органам і співробітникам СБУ для виконання покладених на них обов'язків надається право проводити гласні і негласні оперативно-розшукові заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-

розшукову діяльність» (ст. 25) [4]. Крім цього, відповідно до ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» для виконання визначених законом завдань та наявності підстав, в ході контррозвідувальної діяльності органам, підрозділам та співробітникам Служби безпеки України надано право, зокрема, мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників, створювати з метою конспірації підприємства, установи та організації, використовувати документи, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність [8, с. 44]. В свою чергу, стаття 9 Закону України «Про розвідувальні органи України» передбачає, що суб'єкти розвідувальної діяльності мають право використовувати документи, що прикривають співробітників та відомчу приналежність підрозділів, організацій, приміщень і транспортних засобів до розвідувальних органів України; створювати з метою конспірації організаційні структури (підрозділи, підприємства, установи і організації), необхідні для виконання завдань розвідувальних органів України та прикриття їх співробітників, використовувати в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, кошти і майно, набуті в результаті їх діяльності [10, с. 21]. Крім цього, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України у Розділі 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» окремо передбачає розвідувальні заходи отримання доказової інформації – «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» (ст. 272), «Використання конфіденційного співробітництва» (ст. 275) [1, с. 125-126]. Такі дії зазвичай супроводжуються використанням документів оперативного прикриття за для забезпечення конспірації певних заходів; підтвердження розробленої «легенди» оперативного працівника або негласного працівника; створення та функціонування легендованих підприємств; зашифрування належності до правоохоронних органів чи спеціальних служб будівель, споруд, автотранспорту тощо [5].

Взагалі, під легендуванням спеціалісти розуміють створення і використання сприятливих можливостей для вирішення різноманітних завдань шляхом розробки й реалізації відповідної легенди. Легенда – це вигадка, заснована на поєднанні реальних і таких, що не відповідають дійсності обставин, що створюють сприятливі можливості для оперативно-розшукової роботи і вирішення конкретних завдань [5]. Примітно, що за багатьма об'єктивними ознаками дії щодо легендування правоохоронної розвідки можуть співпадати з ознаками злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, зокрема, статтями 205 «Фіктивне підприємництво», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів», 366 «Службове підроблення», 353 «Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи» тощо.

Демократичні держави зазвичай розділяють внутрішню і зовнішню безпеку, що, в свою чергу, виокремлює служби внутрішньої і зовнішньої розвідки. Це розмежування цілком виправдане такими причинами: розбіжність інформації, яку отримують служби внутрішньої і зовнішньої розвідки; невідповідність законів і правил проведення розвідувальних операцій за кордоном і на своїй території; істотна відмінність завдань, що стоять перед службами внутрішньої і зовнішньої розвідки. За нашим переконанням, правоохоронна розвідка являє собою різновид соціально позитивної практики. Аналіз точок зору науковців та нормативно-правових актів дає підстави визначити правоохоронну розвідку, як форму внутрішньодержавної розвідки, вид діяльності державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, яка здійснюється шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у тому числі із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямованих на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам України від організованої злочинності, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики.

Слід зауважити, що соціальна практика не стоїть на місці. Саме тому, сьогодні нагально необхідні науково виверені підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші ґрунтовні дослідження в галузі оперативно-розшукової діяльності, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення та розслідування злочинів. За нашим переконанням, одним з напрямів, що потребують ретельного наукового опрацювання є розроблення концептуальних засад формування правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ України.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : за станом на 24.12.2013 р. – К. : Алерта, 2013. – 304 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 24.12.2013 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 24.12.2013 р. № 3334-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Албул С.В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації : новий крок у правовому забезпеченні / С.В. Албул, С.А. Хімченко // Правове життя сучасної України : Матеріали міжнародної звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу НУ «ОЮА» (16-17 травня 2013 р.) / Відп. ред. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін // НУ «ОЮА» – Одеса: Фенікс, 2013. – 814 с. – С. 263-265.
5. Албул С.В. Правоохоронна розвідка як інструментарій доказування: питання правової регламентації // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 504 с. – С. 317-322.
6. Албул С.В. Історичний та світовий досвід становлення розвідувальних підрозділів правоохоронних органів / С.В. Албул // Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 29 листопада 2013 р.). – Одеса : ОДУВС, 2013. – 320 с. – С. 5-6.
7. Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності: навчально-практичний посібник / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Бусол, Г.М. Бірюков. – К.: НАВС, 2012. – 152 с.
8. Долженков О.Ф. Основи розвідки в середовищі та інфраструктурі злочинності / О.Ф. Долженков, В.А. Некрасов, Ю.Е. Черкасов. – Одеса: ОЮІ НУВС, 2003. – 197 с.
9. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США: посібник / А.В. Савченко, В.В. Матвійчук, Д.Й. Никифорчук; За заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. – К.: НАВСУ, 2004.- 60 с.
10. Некрасов В.А., Бірюков Г.М., Корсун С.І. Проникнення в злочинне середовище: організаційно-тактичні основи: Монографія / РВВ МВС. – К. 2004. – 196 с.

11. Організація і порядок проведення секретних операцій спеціальними агентами проти організованої злочинності в США: посібник / Я.Ю. Кондратьєв, Д.Й. Никифорчук, А.І. Пясецький. – К.: НАВСУ, 2004.- 60 с.